

**MUSTAQILLIK YILLARIDA FARG‘ONA VODIYSI NAQQOSHLIK
SAN’ATINING RIVOJLANISHI.**

Sultonova Mahliyoxon Jo‘rabek qizi

FARG‘ONA VILOYATI FURQAD TUMANI

1- IDUM TASVIRIY SAN’AT VA CHIZMACHILIK

FANI O‘QTUVCHISI

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng Farg‘ona vodiysi hududida milliy naqqoshlik san’atining qayta tiklanishi, rivojlanish bosqichlari, ustoz-shogird an‘analari va zamonaviy yo‘nalishlari haqida so‘z yuritiladi. Shuningdek, san’at sohasi rivojiga davlat e‘tibori hamda xalqaro miqyosdagi yutuqlar tahlil qilinadi. O‘zbek xalqining boy madaniy merosi, asrlar davomida shakllanib kelgan amaliy bezak san’ati bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotgani yo‘q. Xalq amaliy san’ati — bu xalqning didi, mahorati, hayot falsafasi va estetik qarashlarining ifodasidir. Shu san’at turlari ichida naqqoshlik san’ati o‘zining nozikligi, bezakdorligi va milliylik ruhi bilan alohida o‘rin tutadi. Naqqoshlik xalqning ruhiy dunyosini, e‘tiqodini, urf-odatlarini va go‘zallikka intilishini o‘zida mujassam etadi.*

Annotation: *This article discusses the revival of national ornamental art in the Fergana Valley after Uzbekistan gained independence, its stages of development, master-apprentice traditions, and modern trends. It also analyzes the government’s attention to the field of art and achievements on the international level.*

The rich cultural heritage of the Uzbek people, applied decorative art, which has been formed over the centuries, has not lost its significance even today. Applied folk art is an expression of the taste, skill, philosophy of life and aesthetic views of the people. Among these types of art, the art of painting occupies a special place with its delicacy, decorativeness and national spirit. Painting embodies the spiritual world of the people, their beliefs, traditions and desire for beauty.

Kalit so‘zi: *Farg‘ona vodiysi, naqqoshlik san’ati, mustaqillik, ustoz-shogird an‘anasi, milliy meros, xalq amaliy san’ati, madaniyat.*

KIRISH

O‘zbekiston mustaqillikka erishgan 1991 yildan so‘ng milliy o‘zlikni anglash, ma‘daniyat va san’atni rivojlantirish yo‘lida yangi davr boshlandi. Shu jarayonda xalq amaliy san’ati turlari, xususan, naqqoshlik san’ati qayta tiklanib, milliy o‘ziga xoslik ramziga aylandi. Farg‘ona vodiysi azaldan o‘zining betakror bezakchilik an‘analari, rang-barang naqsh uslublari va mahoratli ustalari bilan mashhur bo‘lgan. Mustaqillik yillarida

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

ushbu hududda naqqoshlik san’ati o’zining yangi, zamonaviy bosqichiga ko’tarildi. Naqqoshlik san’atining tarixiy ildizlari

Naqqoshlik — bu xalq amaliy san’atining qadimiy turlaridan biri bo’lib, u devor, eshik, deraza, sandiq, ustun, tokcha, masjid gumbazi kabi buyumlarni bezashda qo’llanadi. Farg’ona vodiysi hududida bu san’at asosan Qo’qon, Marg’ilon, Andijon, Farg’ona shaharlarida keng rivoj topgan. Qo’qon xonligi davrida saroylar, masjidlar va madrasalar bezaklarida ishlatilgan islamiy, girih, guldor naqshlar bugungi kungacha saqlanib kelmoqda. O’tmishda naqqoshlik bilan shug’ullangan ustalar asosan yog’och o’ymakorlar, ganchkorlar va me’morlar bilan birgalikda ishlashgan. Naqqoshning har bir ishi faqat bezak emas, balki falsafiy mazmun, xalqona ma’no, tabiatga muhabbatni ifoda etgan. Mustaqillik yillarida milliy merosni asrab-avaylash davlat siyosatining ustuvor yo’nalishiga aylandi. Shu jarayonda Farg’ona vodiysidagi qadimiy san’at turlari, jumladan naqqoshlik san’ati ham yangi hayot topdi. Davlat tomonidan qabul qilingan “Madaniyat to’g’risida”gi qonun, “Hunarmand” uyushmasining tashkil etilishi, “Oltin meros” jamg’armasi faoliyati — bularning barchasi naqqoshlik san’atining ravnaqiga katta turtki berdi. Farg’ona, Qo’qon va Marg’ilon shaharlarida naqqoshlik maktablari va ustaxonalari faoliyatini boshladi. Yosh avlodni bu san’atga jalb etish maqsadida Qo’qon san’at kolleji, Farg’ona davlat universiteti san’at fakulteti kabi o’quv dargohlarida maxsus yo’nalishlar ochildi.

Naqqoshlik san’ati UNESCO tomonidan e’tirof etilgan xalq amaliy san’ati yo’nalishlaridan biri sifatida qayd etilgan. Davlat tomonidan yosh ijodkorlarni qo’llab-quvvatlash maqsadida Prezident stipendiyalari, Ijodiy grantlar, “Hunarmand” uyushmasi mukofotlari joriy etilgan. Bu esa san’atga qiziqayotgan yoshlarning safini kengaytirmoqda.

Ustoz-shogird an’analari va ijodiy maktablar

Naqqoshlik san’atining rivojlanishida ustoz-shogird an’anasi muhim o’rin tutadi. Mustaqillikdan keyingi davrda bu an’ana yana jonlandi. Farg’onalik mashhur ustalar — Abdug’ani Jo’rayev, Mirzaqul Nurmatov, Oqiljon Tursunov, Ulug’bek Jo’rayev kabi san’atkorlar o’z maktablarini yaratib, shogirdlar tayyorlamoqda. Ularning ijodida milliy naqsh elementlari bilan bir qatorda zamonaviy dizayn unsurlari uyg’unlashgan. Masalan, Abdug’ani Jo’rayev asarlarida Qo’qon uslubiga xos o’simliksimon naqshlar yorqin ranglar bilan ifoda etilgan bo’lsa, Mirzaqul Nurmatov ijodida ganch naqsh va rangtasvir uyg’unligi yaqqol sezila. Naqqoshlikning zamonaviy yo’nalishlari . Bugungi kunda Farg’ona vodiysi naqqoshlari nafaqat an’anaviy bezak buyumlarini, balki interyer dizayni, milliy me’morchilik, sovg’alik suvenirilar sohasida ham faol ishlamoqda. Yog’och, metall, plastmassa, ganch kabi turli materiallar ustida ishlanayotgan naqshlar zamonaviy san’at bilan uyg’unlashgan.

Naqqoshlik asarlari ichida quyidagilar alohida o’rin tutadi:

Yog’och eshik va tokchalar bezagi;

Milliy uslubdagi mebel va uy buyumlari;

Masjid va madaniyat markazlari interyeri uchun devor naqshlari;

Suvenirilar, ramkalar, haykalchalar uchun naqshli bezaklardir.

Mustaqillik yillarida O‘zbekiston san’atkorlari xalqaro miqyosda tanila boshladi. Farg‘onalik naqqoshlar Rossiya, Turkiya, Ozarbayjon, Qozog‘iston va boshqa mamlakatlardagi ko‘rgazmalarda ishtirok etib, faxrli o‘rinlarni egallamoqda. Naqqoshlik san’ati zamonaviy dizayndagi o‘rni San’at inson hayotining ajralmas bir qismidir. Ayniqsa, xalq amaliy san’ati inson tafakkurining, estetik didining va milliy qadriyatlarning ifodasidir. Shu san’at turlaridan biri — naqqoshlik san’ati — bugungi kunda nafaqat tarixiy obidalar bezagida, balki zamonaviy dizayn yo‘nalishlarida ham muhim o‘rin egallamoqda. Naqqoshlik san’ati haqida qisqacha Naqqoshlik — bu devor, yog‘och, ganch, metall yoki mato yuzasini turli naqshlar bilan bezash san’ati bo‘lib, u o‘zbek xalqining asrlar davomida shakllangan go‘zallik tuyg‘usini ifodalaydi. Naqqosh ustalar gullar, barglar, shoxlar, quyosh nuri, yulduz yoki geometrik shakllar orqali tabiatning uyg‘unligini aks ettirganlar. Mustaqillik yillarida milliy merosga bo‘lgan e‘tibor oshgani sayin, naqqoshlik san’ati ham yangi bosqichga ko‘tarildi. Endilikda u faqat qadimiy binolarda emas, balki zamonaviy interyer va eksteryer dizaynida, reklama va moda sohasida ham qo‘llanilmoqda. Masalan: Interyer dizaynida devorlar, shift, mebel va eshiklarda naqqoshlik naqshlari ishlatiladi. Grafik dizaynda logotip, brend belgisi, kitob muqovasi va bezaklarda milliy naqshlar qo‘llanadi. Moda dizaynida kiyim-kechak, sumka, ro‘mol, poyabzal kabi buyumlarda naqqoshlik elementlari zamonaviy uslubda aks etmoqda. Milliy naqshlar orqali zamonaviylik Naqqoshlik naqshlarining eng katta afzalligi — ularning abadiy go‘zallik ifodasi ekanligida. Zamonaviy dizaynerlar Farg‘ona, Buxoro, Xiva maktablarining naqsh elementlarini yangi texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirib, xalqona uslubda zamonaviy mahsulotlar yaratishmoqda. Masalan, kompyuter grafikasi yordamida ishlangan naqshli fonlar, 3D interyer dizayni, raqamli naqshlar orqali milliy uslub global dizayn maydoniga kirib bormoqda. Naqqoshlik san’atining tarbiyaviy va estetik ahamiyati Naqqoshlik san’ati insonda go‘zallikka, tartib va uyg‘unlikka muhabbat uyg‘otadi. Har bir naqshning o‘z ramzi bor: gul — hayot, barg — yangilanish, quyosh — nur va ezgulikni bildiradi. Shu sababli zamonaviy dizaynda naqqoshlik elementlaridan foydalanish nafaqat ko‘zni quvontiradi, balki ma’naviy mazmun ham beradi.

Farg‘ona vodiysi naqqoshlik san’ati qadimdan Qo‘qon xonligi davrida shakllangan. Shu bois, bu hududdagi naqsh uslubi Qo‘qon me’moriy bezak maktabi bilan chambarchas bog‘liq.

Farqi:

Buxoro va Xiva naqqoshligi ko‘proq islamiy va geometrik naqshlar (girih, muqarnas)ga asoslangan.

Farg‘ona naqqoshligi esa tabiat tasvirlari, gullar, barglar, shox-shabbalar, qushlar, quyosh nurlari kabi hayotiy obrazlarni keng qo‘llaydi.

Bu jihatdan u ko‘proq lirika va yumshoqlik bilan to‘yingan, romantik ruhda.

2. Rang va ohang uyg‘unligi

Farg‘ona vodiysi naqqoshlik san’atida ranglar juda yorqin, lekin uyg‘un tanlanadi. Ustalar asosan moviy, yashil, sariq, oq va och jigarrang ranglardan mohirona foydalanishadi.

Farqi:

Buxoro naqqoshligida ranglar tiniq va jiddiy — ko‘k, jigarrang va oltin tuslar ustun. Xiva uslubida esa ko‘k va oq ranglar kontrasti kuchli.

Farg‘ona uslubida esa tabiatdan olingan yumshoq, bahoriy ranglar (ko‘kintir-yashil, och qizil, sariq) ustuvor — bu vodiyning bahorona tabiatini aks ettiradi.

3. Kompozitsiya va naqsh tuzilishi

Farg‘ona naqqoshlik asarlarida naqshlar erkinlik va harakat bilan ajralib turadi. Naqshlar markazdan chetga “o‘sib chiqayotgandek” tasvirlanadi — bu hayotiy kuch va o‘sinh ramzidir.

Farqi: Samarqand va Buxoro naqshlarida kompozitsiya geometrik markazga asoslangan, qat’iy simmetrik bo‘ladi. Farg‘ona naqqoshligi esa erkin, oqimli va tabiiy — bu uslub “vodiyning yumshoqligi” deb ham ataladi.

4. Material va texnika jihatidan .Farg‘onalik naqqoshlar asosan yog‘och, ganch, devor yuzalarida ishlaydi. Ularning naqshlari nozik cho‘tkalar bilan bo‘yaladi, chiziqlar ingichka va jonli bo‘ladi.

Farqi:

Xiva ustalari ko‘proq ganch o‘ymakorligi bilan, Buxoro ustalari esa devor freskasi va oltin suvi berilgan naqshlar bilan mashhur. Farg‘ona ustalari esa yog‘och va rangli bo‘yoq aralash uslublarini mahorat bilan uyg‘unlashtiradi.

5. Ma’naviy mazmun va falsafiy yo‘nalish

Farg‘ona naqqoshligining asosiy ruhiy mohiyati — tabiat, hayot, poklik va uyg‘unlikni ulug‘lashdir.

Naqshlarda bahoriy gullar, daraxt shoxlari, uzum shingillari, lola va rayhon tasvirlari ko‘p uchraydi.

Farqi: Buxoro naqqoshligida — diniy, falsafiy, sufi g‘oyalar; Xiva uslubida — soddalik va aniqlik;

Farg‘ona uslubida esa — romantik va hayotiy ruh ustun. Naqqoshlik san’atining mazmuni

Naqqoshlik — bu devor, yog‘och, metall, ganch, sopol, mato va boshqa yuzalarga turli naqshlar chizish orqali ularni bezash san’atidir. Bu san’at turi o‘zbek xalqining qadimiy madaniy an’alaridan biri bo‘lib, asosan geometrik, o‘simliksimon, hayvonsimon va ramziy naqshlar orqali ifodalanadi. Naqqoshlar ish boshlashdan oldin naqsh kompozitsiyasini puxta o‘ylab, chiziqlar uyg‘unligini, ranglar mutanosibligini va ma’naviy mazmunini hisobga olganlar. Har bir naqsh unsuri chuqur ma’no kasb etadi. Masalan, “hayot daraxti” – baraka va davomiylikni, qush – ozodlikni, gul – go‘zallik va poklikni ifodalaydi.

Naqqoshlikning xalq amaliy san’atidagi o‘rni

Naqqoshlik xalq amaliy san’atining deyarli barcha tarmoqlarida o‘z aksini topgan.

Masalan: Me’morchilikda — masjid, madrasa, xonaqoh, saroy va uylarning devor, shift, eshik, derazalarini bezashda;

Yog‘och o‘ymakorligida — sandiq, likopcha, eshik va tokchalarda;

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

Ganchkorlikda — devoriy naqshlarda;

Kashtachilikda — kiyim-kechak, ro‘mol, to‘n va gilamlarda;

Sopol va metall buyumlarda — sirli naqshlar orqali go‘zallik berishda.

Naqqoshlikning asosiy vazifasi — buyum va inshootlarga badiiy ifoda, go‘zallik va milliy ruh baxsh etishdir. Shu bilan birga, u xalqning estetik didini shakllantiradi, tarixiy va madaniy qadriyatlarini asrab-avaylaydi.

Mustaqillik yillarida naqqoshlik san’atining rivoji

O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, milliy merosga, xususan, amaliy bezak san’atiga bo‘lgan e’tibor yanada oshdi.

Farg‘ona, Buxoro, Xiva, Samarqand, Marg‘ilon kabi shaharlarimizda qadimiy naqqoshlik maktablari qayta tiklandi.

Ustoz-shogird an‘anasi davom etmoqda, san’at maktablari va kollejlarda yoshlar naqqoshlik sirlarini o‘rganmoqdalar.

Davlat tomonidan tashkil etilayotgan “Hunarmand” uyushmasi, xalq amaliy san’ati festivallari va ko‘rgazmalar bu sohaning rivojiga katta turtki bermoqda. Bugungi kunda naqqoshlar asarlari xalqaro maydonda ham tan olinmoqda.

XULOSA

O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng milliy madaniyat va san’at sohalarining tiklanishi hamda rivojlanishiga katta e’tibor berildi. Shu jarayonda Farg‘ona vodiysi — qadimdan o‘zining boy madaniy merosi, ustoz-shogird an‘analari va nozik didi bilan mashhur hudud — naqqoshlik san’ati bo‘yicha ham alohida o‘rin egalladi. Naqqoshlik san’ati — bu o‘tmish va bugunning ko‘prigidir. U milliy qadriyatlarni zamonaviy dunyo bilan bog‘laydi, o‘zbek xalqining estetik didi va ma’naviy boyligini namoyon etadi. Bugun naqqoshlik unsurlari dizayn, arxitektura va madaniyat sohalarida keng qo‘llanilayotgani — san’atimizning tirikligini, xalqimiz didining yuksakligini ko‘rsatadi. Shunday qilib, naqqoshlik san’ati zamonaviy dizaynning faqat bezagi emas, balki uning ruhi va ma’nosidir. Naqqoshlik san’ati o‘zbek xalqining tarixiy xotirasi, milliy g‘ururi va estetik didining ajralmas qismidir. U nafaqat bezak berish, balki xalqning ruhiy dunyosini, orzu-intilishlarini ifodalash vositasidir. Xalq amaliy bezak san’atida naqqoshlik — o‘tgan avlodlar bilan bugungi kun o‘rtasidagi ma’naviy ko‘prikdir. Shu bois, bu san’atni asrash, o‘rganish va yosh avlodga yetkazish har birimizning muqaddas

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Zoxidov P. Sh. Farg‘ona naqshi. (Xalq ustasi Saidaxmad Norqoziyev albomidan) – T.: Oz adabiy nashr, 1960.
2. Mirzaxmedov M.K. Boshlang‘ich badiiy naqsh ishlash metodikasi. – T. Adabiyot va san’at nashriyoti, 1981.
3. Nabiyev M. Rangshunoslik. – T.: Oqituvchi, 1995.
4. Ochiq osmon ostidagi muzey (Tuz. G.A.Pugachenkova) – T.: Adabiyot va san’at nashriyoti. 1981.

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

5. Xasanov R. Boshlang‘ich sinflarda naqsh chizishga orgatish metodikasi. – T.: Oqituvchi, 1972.
6. Qurbonov T. Odobnoma – T.: oqituvchi, 1991.